

Könyv • Egy kelet-európai Bécsből

Erns Jandl: A nem kívánatos személy

Fordította: Eörsi István

Ferenczy Kiadó, 1995,

219 oldal

Vannak költők, akiket nem lehet lefordítani, mert a nyelv síkjának egyszeri felbontásából és újbóli összetákolásából szövik a verset. Vannak viszont fordítók, akik évtizedekig bajlódnak a lefordíthatatlan költők átültetésével, mert az a meggyőződésük, hogy a nyelvállapot ilyen körülírása maga a közhasznú költészet. A lefordíthatatlanok közé tartozik az 1926-ban született osztrák Ernst Jandl, akinek kitaró mégis-fordítója, **Eörsi István**, most egy teljes kötetnyit nyújt Jandl verseiből a magyar olvasóknak.

Indulásakor, az '50-es években Jandl azt a fajta provokatív költői hangot szólaltatta meg, amit akkor jobb híján expresszionistának neveztek. Aztán a hatvanak években szinte váltás nélkül csúszott át költészete a beat-irodalom felé, pop-art gesztusokkal telítődött, miközben ugyanaz az indulat élte, mint a korábbi verseket. Ha a háború, a teljes barbárság tényének nyelvi megfelelője az expresszív kifejezés volt, akkor a '60-as évek generációs dühe a szleng és a mindent beborító reklám közötti dadogásban találta meg autentikus nyelvhasználatát. Jandl virtuózan kezeli ezeket a csatornákat, úgy, hogy az átjárásokban semmit sem veszít egyéni karakteréből. A brechti songhoz közel álló szabadversből obszcén hippiköltészet lett, egyszerre brutális és hiperérzékeny mindent-tagadás.

A '60-as évek második felétől Jandl a szöveg testét kezdi felbontani. Először csak egy versen belül cserélgeti a narráció helyzetét, aztán a szórendtől vonja meg a konvenció törvényét, aztán repetitív variációkat csinál, ahová nálunk, más költői utakon Weöres is eljutott. Végül felolvasztja magát a szót, a közlésből artikulátlan jajongás lesz, nem zene, hanem kakofón rémület. Szövegjelentés híján a hangok ritmusa és zavara tükrözi az általános világszorongást.

Van valami megdöbbenően ismerős Jandl egész költői művében: a kelet-európaiság. Mintha néhány száz kilométerrel idebb szerezte volna keserű tapasztalatait, amelyek konklúziójaként a hetvenes évek egy sor versében megtagadja a verbalitást. Az ige egyetlen jogos formája számára ekkor a létige. A ragozás, a személyek kifejezése eltűnik az ember elszemélytelenedésével együtt. A kötet egyik kulcsverse is az igehiányból formáz ars poeticát: "írni és beszélni egy lefele züllött nyelvben / az lenni demonstrálás, lenni egy / megmutatás, hogy / meddig süllyedni egy ilyenben" (egy nyelvről, 1977).

Politikum és költészet viszonyát a kortás művészetszemlélet meglehetősen hűvösen kezeli. Ami a mindennapok használati rendjébe illeszkedik, az csak alkalmazott művészet lehet, és mint ilyen, a magasművészetből kiesik. Jandl lírája sajátos módon cáfolja ezt a nézetet. Versei kifejezetten politikai jellegűek, bár jelentésstanilag ezen a síkon nem mindig értelmezhetők. Tágabb politikum az, amit ő közvetít. A nyelv minősége, a kifejezés megválasztása olyan tisztán rajzolja ki egy kor, egy társadalom jellemét, hogy aki a nyelvet a költészet tartományában mélyebben kutatja, mint a szöveg, az máris nyakig ül a politikumban. Jandl szondaként meríti meg a lírát az ezredvégben, és a mintavétel egyre gyengülő világértésről tanúskodik. A nyelv, a történések aktív feldolgozása tragikus romlásban szenved, és Jandl költészete ezt az általános entrópia leleteként tükrözi.

Götz Eszter